

Tessa Koelewijn en Valentijn Manshande

De toekomst van de linkse hobby

Interview met Rosi Braidotti

*Rosi Braidotti (1954) is directeur van het Centre for the Humanities aan de Universiteit Utrecht. Als filosofe en feministe stond zij aan de wieg van de Gender Studies binnen de Utrechtse geesteswetenschappen in 1988. Ook was zij de eerste directeur van de Netherlands Research School of Women's Studies. Haar gedachtegoed wordt onder andere beïnvloed door denkers en wetenschappers als Michel Foucault, Gilles Deleuze, Donna Haraway en Gayatri Chakravorty Spivak. Recentelijk kwam haar boek *The Posthuman* (2013) uit, waarin zij de toekomst van de geesteswetenschappen schetst aan de hand van de volgens haar invloedrijke mondiale ontwikkelingen.*

In het hartje van de stad Utrecht ontmoeten wij Rosi Braidotti voor een interview. We krijgen een kopje thee aangeboden, de Hollandse drop wordt op tafel gezet, maar ons gesprek gaat zeker niet over koetjes en kalfjes. In Braidotti's meest recente publicatie *The Posthuman* (2013) betoogt zij hoe het menselijk subject zich in een geheel nieuwe en gecompliceerde context beweegt. Het humanistische, antropocentrische wereldbeeld dat de afgelopen eeuwen de boventoon voerde in de Westerse geesteswetenschappen is volgens haar niet langer houdbaar in een steeds complexere en geglobaliseerde wereld. Hoe kunnen de studies naar de producten van de menselijke geest, de geesteswetenschappen, zich staande houden in het *posthuman* tijdperk? Als redacteuren van een literair tijdschrift zijn wij benieuwd naar de manier waarop de literatuurwetenschappen zich volgens Braidotti zouden kunnen vernieuwen en welke positie literatuur *an sich* zal innemen wanneer de liberaal-humanistische notie van literatuur als 'moreel verheffend' daadwerkelijk komt te vervallen.

Vernieuwde geesteswetenschappen

Tijdens het interview bevinden wij ons in het *Centre for the Humanities*, een platform dat onderzoek en debat stimuleert over de opdracht en verantwoordelijkheid van de universiteit en de rol van de geesteswetenschappen daarbinnen. Het houdt zich bezig met impact en de maatschappelijke relevantie van, alsmede nieuwe richtingen en ontwikkelingen binnen de geesteswetenschappen. Het *Centre for the Humanities* wil geëngageerde wetenschappers, studenten en vertegenwoordigers van de wereld buiten de universiteit bijeen brengen en een plaats bieden waar zij elkaar een spiegel kunnen voorhouden, uitdagen en prikkelen. Een dergelijk orgaan was volgens Braidotti hard nodig: 'In het huidige politieke landschap van het westen zien we dat de geesteswetenschappen onder vuur liggen van het neo-liberalisme en het populisme. Ze worden weggezet als "linkse hobby", een gesubsidiëerd – maar uiteindelijk nutteloos – tijdverdrijf voor een selecte groep wetenschappers. Dit beeld zou moeten veranderen door een andere wetenschappelijke praktijk in te voeren. De manier waarop nu kennis wordt geproduceerd is te eenzijdig. De multiculturele wereld waar wij ons in bevinden is te divers om te kunnen duiden vanuit één discipline.'

'De multiculturele wereld is te divers om te kunnen duiden vanuit één discipline.'

Het beeld zou moeten veranderen door een andere wetenschappelijke praktijk in te voeren. De manier waarop nu kennis wordt geproduceerd is te eenzijdig. De multiculturele wereld waar wij ons in bevinden is te divers om te kunnen duiden vanuit één discipline. Het *Centre for the Humanities* pleit daarom voor een interdisciplinaire benadering – dat wil zeggen een samenwerking die niet alleen plaatsvindt tussen de verschillende disciplines binnen de geesteswetenschappen, maar ook met de sociale en exacte wetenschappen. Hierbij is het aan geesteswetenschappers om kritisch te kijken naar de gehanteerde methodes voor kennisproductie. We moeten zelfreflectief zijn en een goed theoretisch fundament ontwikkelen voordat we verder kunnen.'

Toch is er volgens Braidotti al een aantal voorbeelden te noemen waarin de door haar aangemoedigde geesteswetenschappelijke praktijk goed uit de verf komt. 'De *Digital Humanities*, die in Amerikaanse universiteiten al een gevestigd begrip zijn, be-

ginnen nu meer vaste voet aan de grond te krijgen in de Nederlandse universiteiten.’ Hiermee verwijst zij onder andere naar initiatieven zoals die van Karina van Dalen-Oskam, die momenteel aan het roer staat van de *Digital Humanities*. In haar empirische onderzoek naar ‘literaire kwaliteit’ zoekt zij uit of deze ook daadwerkelijk gevangen kan worden in algemene verklaringen. Dergelijk onderzoek, waarbij patronen in literatuur worden blootgelegd, kunnen verregaande consequenties hebben voor ons beeld van literatuur met daarachter een autonome schepper. Ook komt de minor die de Universiteit Utrecht aanbiedt op het gebied van *Digital Humanities* ter sprake. Studenten worden tijdens deze cursussen onderwezen in de meest recente technische ontwikkelingen binnen de digitalisering van de geesteswetenschappen. Langzaam maar zeker zien we dat deze interdisciplinaire benadering serieus wordt genomen in het Nederlandse academische veld. Veel ruimte voor dit soort vernieuwing is er echter (nog) niet. ‘In de regel zijn universiteiten conservatief in hun vernieuwingspraktijken, omdat de maatschappelijke positie van de universiteit in de afgelopen jaren sterk is veranderd. Waar de universiteit vroeger veel privileges had en zelf kon bepalen waar onderzoek en vernieuwing nodig was, wordt er tegenwoordig veel opgelegd van buitenaf. De aandacht gaat vooral uit naar de exacte wetenschappen, omdat empirisch onderzoek vaak een “tastbaarder bewijs” en in de praktijk toepasbare resultaten oplevert. Hier ziet men dan ook een duidelijk verschil tussen wetenschappers in de geesteswetenschappen ten opzichte van de exacte wetenschappen. Studenten en wetenschappers van de exacte wetenschappen staan niet op dezelfde manier stil bij hun kennisproductie als hun collega’s in de geesteswetenschappen doen. Het komt simpelweg niet bij exacte wetenschappers op om na te gaan of hun kennisproductie “belangeloos” is. Dit omdat de exacte wetenschap – ook in de volksmond – deze feilbaarheid niet kent, of wordt aangeleerd. Binnen het onderscheid tussen “zachte” en “harde” wetenschappen, dat in het Westen ontstond in de tijd van Immanuel Kant, krijgen de “harde” wetenschappen een belangrijker rol toegewezen in het academische circuit, op basis van hun veronderstelde “nut”. Terwijl de geesteswetenschappen al eerder hebben aangetoond dat deze kennisproductie niet belangeloos is, maar verweven in een complex netwerk van machtsverhoudingen en conventies.’

We vragen ons af of hier een parallel kan worden getrokken met Adrienne Rich’s *politics of location* in de tweede feministische golf, die toentertijd liet zien dat een bewustwording van iemands plaats in het produceren van kennis al gauw aantoonde waar de gaten ontstaan. ‘Ik ben blij dat je dat zegt, want het is deze houding die vooral heeft aangemoedigd om kritisch tegenover een dominant narratief te staan, om vragen te durven stellen over hoe dat narratief ontstaan is. Precies de geesteswetenschappen kunnen een zelfde soort positie innemen als het aankomt op de productie van kennis in de exacte wetenschappen.’ Dat dit reeds het geval is, licht Braidotti kort toe. ‘Naast de *Digital Humanities*, zien we nu ook de opkomst van de *Environmental Humanities*, een interdisciplinair onderzoeksgebied dat zich richt op *global environmental change* en dat wereldwijd snel ontwikkelt en uitbreidt. Ook de *Global Humanities* bieden een nieuw comparatief perspectief tussen *Culture Studies* en cognitieve/neuro-wetenschappen,

waarbij de *Global Humanities* ervoor zorgen dat verscheidene culturele tradities nieuwe inzichten kunnen bieden in deze velden. In Utrecht werken we aan dit thema met Chinese collega's. Andere voorbeelden zien we in de *Medical Humanities*, waarbinnen *One Health Initiative* perspectieven vanuit de dierwetenschappen combineert met klassieke geneeskunde, gezondheidswetenschap, antropologie, sociale en cultuurwetenschappen, om problemen als epidemieën, natuurlijk verval en nieuwe ziektes te adresseren en onderzoeken. Zo zijn er talloze voorbeelden van hoe springlevend de huidige geesteswetenschappen zijn in combinatie met andere disciplines.'

Creativiteit en innovatie

Wanneer we Braidotti de vraag stellen op welke manier het maatschappelijke doel van de geesteswetenschappen zichtbaar kan worden gemaakt stuiten we direct op felle weerstand. 'Dit is precies zoals onze neo-liberale politiek leiders dat graag zouden willen zien, pragmatisch resultaat! De investeringen die de universiteit doet in haar werknemers en studenten worden geacht iets concreets op te leveren, zoals uitkomsten binnen de natuurwetenschappen direct in de praktijk kunnen worden toegepast. Maar het maatschappelijke belang van de geesteswetenschappen komt juist tot uitdrukking in de ontwikkeling van studenten, iets dat ernstig onderschat lijkt te worden. Door te studeren kunnen zij zich ontwikkelen tot kritische burgers. We moeten de studenten de tijd geven om te lezen en te luisteren naar inspirerende denkers en wetenschappers, zonder constant te focussen op resultaten. Ze moeten leren om de heersende narratieven en de productie van kennis te bevragen waardoor zij creatieve en innovatieve mensen kunnen worden. Dit is van groot belang als wij de opkomende economieën bij willen houden. Helemaal wanneer je bedenkt dat China 25% van haar nationaal product investeert in de kenniseconomie, tegenover de schaarse 1,5% die Nederland daarvoor vrij maakt.'

In haar boek *The Posthuman* (2013) behandelt Braidotti voornamelijk de geesteswetenschappen als geheel en noemt zij de literatuurwetenschap slechts zijdelings. Literatuur wordt onder de algemene noemer 'teksten' geschaard, omdat globalisering en digitalisering ervoor hebben gezorgd dat literatuur dusdanig verweven is met andere media en culturen dat zij eigenlijk de zoveelste schakel is in het proces van kennisproductie. Literatuur zou dan ook niet meer een volledig autonoom onderzoeksobject kunnen zijn en zodoende zou het predikaat 'literatuur' inboeten aan betekenis. Braidotti legt ons uit dat literatuur en andere culturele producten vormen zijn van 'sociaal kapitaal', die invloed uitoefenen op onze geavanceerde kapitalistische economie. 'In mijn vrije tijd lees ik nog wel eens over de bijeenkomsten van het *World Economic Forum*, waar de grootste ondernemers en denkers van de wereld eens per jaar bijeenkomen om te beslissen over waar in de toekomst in geïnvesteerd moet worden om de wereld vooruit te helpen. Opmerkelijk is dat, anders dan de naam doet vermoeden, er daar vooral wordt gesproken over maatschappelijke en dus eigenlijk culturele investeringen. Kunst, cultuur en ideeën: het is in feite allemaal gecommodificeerd. Dit is een belangrijk gegeven voor de geesteswetenschappen; alles is zo met elkaar verbonden

dat er een zeer brede en interdisciplinaire kijk nodig is om überhaupt een cultureel fenomeen te kunnen duiden. De literatuurwetenschap is in dit opzicht ouderwets: zij concentreert zich voornamelijk op een nationalistische canon en doet vanuit dit beperkte kader uitspraken over een veel complexer concept. Literatuur kan ons veel leren over de manier waarop ons beeld van de werkelijkheid wordt gevormd en hoe bepaalde actoren en processen daar invloed op hebben. Het is zonde om je dan te beperken tot de studie van de literatuur van een enkele natie.’

Geïnspireerd door Braidotti’s ideeën verlaten we het *Centre for the Humanities*. Ze heeft ons laten zien dat er nog veel moet gebeuren om de geesteswetenschappen in goede banen naar de toekomst te leiden, maar uiteindelijk kunnen we het predicaat ‘zachte’ wetenschap achter ons laten. Door interdisciplinair te denken en de gevestigde ideeën te blijven bevragen behouden de geesteswetenschappen hun status en schudden de kritiek vanuit de natuurwetenschappen en politiek van zich af. Waar het zeker niet aan zal liggen is Braidotti’s onuitputbare enthousiasme en welwillendheid om de wereld te laten zien dat het anders kan.